L'EVOLUCIÓ DELS USOS DEL SÒL A LA CONCA DEL GAIÀ. LA VINYA, 1860-1999

Marc Badia Miró

INTRODUCCIÓ

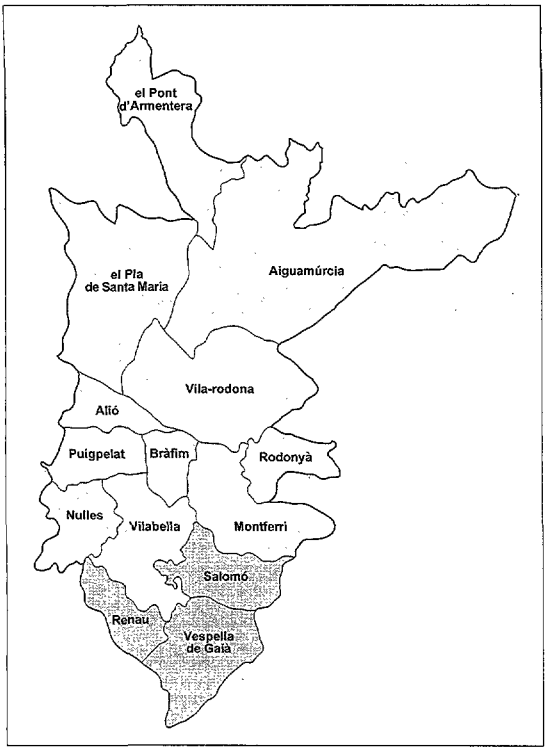
L'estudi del paisatge i dels components que incideixen en la seva formació ha anat prenent força en aquests últims anys; l'extensió de les zones industrials i urbanes, els canvis en els usos del sòl i les noves infrastructures han configurat un nova realitat que es troba en canvi permanent. El cas concret que ens ocupa vol mostrar l'evolució de la superfície conreada de vinya en els últims 150 anys a la conca del Gaià mitjà, tot i enllaçant-ho amb el comportament dels preus del vi de la zona. Coneixent la complexitat de factors que determinen la configuració del paisatge agrari (alguns d'ells més o menys allunyats dels factors econòmics), volem mostrar la relació existent entre aquestes dues magnituds a petita escala. Per donar una visió més de conjunt de l'evolució que ha tingut la zona, aportarem dades sobre els usos del sòl d'altres cultius (cereals, oliveres i fruiters) a més de completar-ho amb dades de població.

El marc geogràfic d'estudi, la conca del Gaià mitjà, és el comprès pels municipis de Renau, Vespella de Gaià i Salomó a la comarca del Tarragonès, i Vilabella, Nulles, Montferri, Rodonyà, Puigpelat, Bràfim, Alió, el Pla de Santa Maria, Vila-rodona, Aiguamúrcia i el Pont d'Armentera a la comarca de l'Alt Camp. Han estat escollits per ser municipis on la vinya hi ha tingut un paper destacat ja al segle XVIII,[1] a més de configurar una determinada unitat geogràfica, amb el riu Gaià com a eix vertebrador, una configuració de la propietat similar,[2] i una climatologia i una composició geològica semblant.[3]

[1] Cardó (1983).

[2] Tot i que amb mecanismes d'elaboració del vi i de comercialització diferents com podem trobar-nos a Bràfim.

[3] De fet els municipis de Nulles, Puigpelat i el Pla de Santa Maria no formen part de la conca hidrogràfica del Gaià sinó que els hauríem d'incloure a la del Francolí.

❑ MAPA 1. Mapa de la zona.
Font: ICC.

Hem estructurat l'article en quatre apartats: el primer mostra l'evolució dels preus del vi entre 1860 i 2003, tot i que de manera no homogènia; entre 1860 i 1900 partim de les dades que el diari de Reus ofereix sobre el vi d'exportació,[4] entre 1919 i 1993 a partir de les dades que va donar la Cooperativa Agrícola de Vila-rodona SCL per a fer l'exposició *El cooperativisme agrari a Vila-rodona, 1893-1994*,[5] i entre 1994 i 2003 els preus percebuts pel pagès (PPP) que publica el DARP.[6] Un segon apartat ens mostra el comportament de la superfície de vinya, tant respecte a l'àrea total del municipi com sobre la superfície cultivada total, i s'amplia amb informació dels altres cultius com els arbres fruiters i l'olivera. El tercer apartat mostra un petit esbós de la clara tendència decreixent de la població en aquesta zona, durant tot el període considerat. Per últim, un quart apartat a mode de conclusió ens permetrà veure, de manera conjunta, els elements més remarcables dels apartats anteriors.

[4] Extret de Cardó (1983).

[5] Realitzada pel Museu de la Vila i presentada l'agost de 1994 amb motiu del 75è aniversari del celler cooperatiu.

[6] Estadístiques agràries i pesqueres de Catalunya (diversos anys) a més de les estadístiques del Gabinet Tècnic del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, sobre Preus Percebuts pel Pagès.

EVOLUCIÓ DELS PREUS DEL VI

Els trets més rellevants de l'evolució dels preus reals[7] del vi són la certa tendència a la baixa a llarg termini, un important component cíclic i una forta variabilitat en el curt termini. És cert que, amb l'objectiu de tenir una visió de la totalitat del període, hem hagut de recórrer a diferents fonts moltes vegades no homogènies, situació que ens dificulta la veritable comprensió del que es podria derivar de l'estudi d'un preu real i homogeni de la venda del vi a la zona d'estudi durant tot l'interval temporal. La primera de les fonts, per tal de completar el període 1860-1876, és la que trobem a Cardó (1983) a partir dels preus de vi d'exportació a Sud-amèrica (d'entre 18 i 21 graus) sortits de la plaça de Reus. Entre 1876 i 1900, la mateixa autora[8] usa els preus del vi de màxima categoria, també comercialitzats a Reus (en aquest cas d'entre 15 i 17 graus, molt més pròxims als elaborats en la zona d'estudi). La tercera font de dades, que abasta el període més gran, 1919-1993, és la que ofereix la Cooperativa Agrícola de Vila-rodona SCL, i es corresponen a vins de celler a doll,[9] a més dels preus de vi embotellat, a partir de 1973. Per a l'últim tram, el comprès entre 1994 i 2003 (amb l'excepció del 2001), no s'han usat els preus del vi de manera directa, sinó que s'ha optat per mostrar els *Preus Percebuts pel Pagès*[10] els quals ja descompten els costos de producció (i per tant, molt més relacionats amb la renda disponible del pagès); els preus es refereixen al vi DO blanc a les comarques de Tarragona, varietat que és, i ha estat, majoritària a la zona d'estudi.

En el primer període (segona meitat del segle XIX), marcat pels forts alts i baixos de la demanda exterior ja que és el motor principal del sector, mostra un seguit d'alces i baixes bastant accentuades: a la forta alça del final dels 60, segueix la caiguda als inicis dels 70, encara que es recupera ràpidament, aquesta vegada una mica més sostinguda (època de recuperació de les exportacions a Europa un cop la viticultura francesa es veu fortament colpejada per la fil·loxera), fins que els efectes de la fil·loxera a Catalunya i la recuperació de la producció a França[11] porten a una caiguda final bastant important, amb els preus reals sota mínims de manera bastant sostinguda.

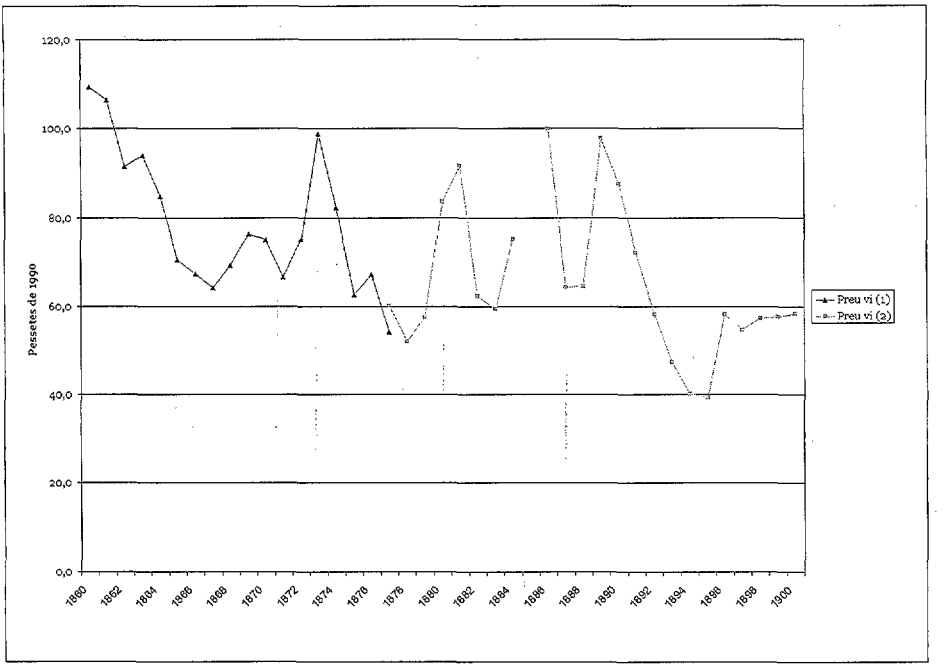
[7] Per preus reals entenem aquells preus que han estat modificats pels efectes de la inflació a partir d'un any base; en aquest cas, per a totes les sèries de preus amb què treballem, hem considerat les pessetes de l'any 1990. En aquesta ocasió hem usat les sèries d'inflació de Carreras i Tafunell (2004).

[8] Cardó (1983).

[9] En la major part, vins blancs perquè la producció de vins negres al municipi, de manera significativa, no es dóna fins a la dècada dels 90 del s. XX.

[10] DARP (diversos anys); dades obtingudes tant a partir de les Estadístiques Agràries i Pesqueres de Catalunya com del gabinet tècnic del DARP.

[11] Heras y Mas (1994).

❑ GRÀFICA 1. Evolució dels preus del vi, 1860 - 1900. Preus de vi (1) són els preus d'exportació a Sud-amèrica des de la plaça de Reus. Preus de vi (2) són els preus de vi de màxima categoria venuts a Reus. Font: Cardó (1983).

El segon període per al qual tenim dades, el comprès entre els anys 1919 i 1993, després del lapse que suposa la dramàtica situació que es viu al camp per l'arribada de la fil·loxera, i després d'haver finalitzat la I Guerra Mundial, ve marcat per una caiguda inicial dels preus (fruit de les alces dels preus reals durant el període bèl·lic) seguit d'un fort estancament que es perllonga fins als anys anteriors a l'esclat de la Guerra Civil (a nivells bastant inferiors als de la gràfica 1[12]). No sembla pas que els anys convulsos de la II República tinguin efectes directes sobre el comportament dels preus, situació que sí que s'observa un cop iniciada la guerra:[13] les escassetats i les dificultats de comercialització, entre d'altres factors, fan força perquè els preus s'enfilin a l'alça. Un cop iniciat aquest comportament, aquesta alça de preus molt conjuntural i les fortes inestabilitats existents (encara que amb una tendència global a la baixa), no finalitzen amb el conflicte sinó que s'allarguen durant

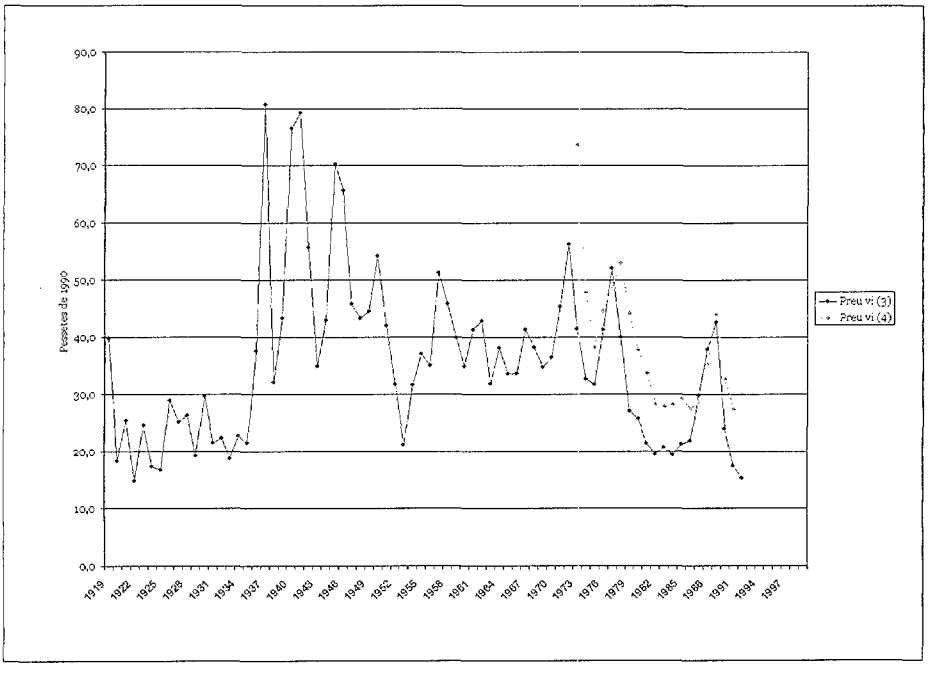
[12] Tot i que ja hem comentat que no són comparables.

[13] En aquest cas, no només els efectes directes sobre el comportament dels preus reals, sinó que s'hi afegeixen les fortes alteracions monetàries.

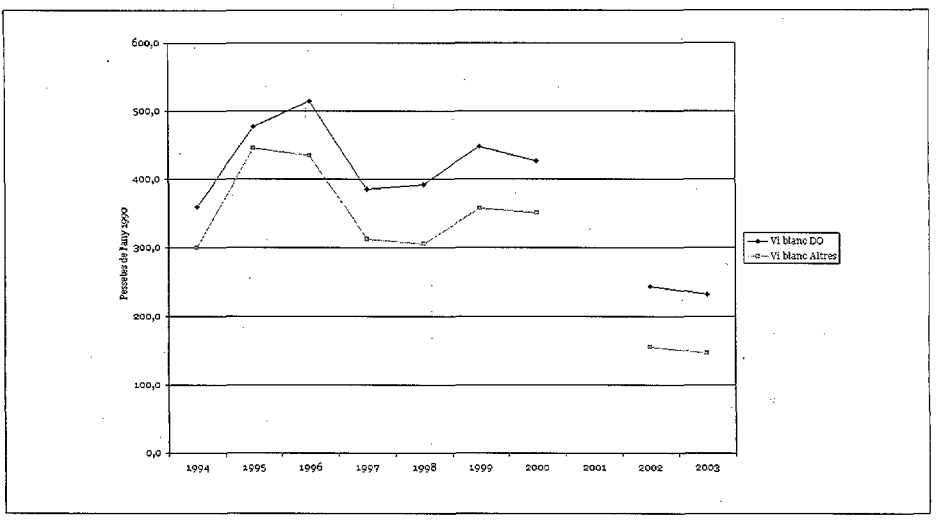
tota la postguerra, ben bé fins als anys 50. És una etapa amb moltes dificultats de comercialització i fortes distorsions en l'assignació dels preus perquè els mercats dels béns de consum han estat molt intervinguts.

Els canvis en les polítiques econòmiques del període de la postguerra semblen afectar a la baixa. El 1953 tenim un mínim que és equiparable als valors anteriors a la Guerra Civil, encara que és una situació que tendirà a normalitzar-se relativament durant la resta de la dècada i la següent, a uns preus inferiors als de la postguerra però superiors als existents durant la II República i anys anteriors.

Una tercera etapa de continuades oscil·lacions, però dins d'una tendència general a la baixa, comprèn les dècades dels 70 i dels 80; és una etapa de forta crisi al camp (i en especial al sector de la vinya), amb una pèrdua d'actius importants a més d'una caiguda significativa de preus, que arriben a nivells similars, o fins i tot inferiors, als que podíem veure als anys 30. L'única millora es troba en el canvi de nivell que suposa l'embotellament del vi (les tendències entre els dos productes es mantenen paral·les encara que la seva transformació permet afegir un major valor afegit al producte, a més de mantenir uns preus més elevats en els moments de mínims).

❑ GRÀFICA 2. Evolució dels preus del vi, 1919-1993. Preus del vi (3) són els preus a doll del vi blanc. Preus del vi (4) són els preus del vi embotellat. Font: Cooperativa Agrícola de Vila-rodona SCCL.

❑ GRÀFICA 3. Preus percebuts pel pagès, 1994-2003. Font: DARP.

Una última alça dels preus a finals dels anys 80 i principis del 90 sembla l'únic moment positiu d'aquest últim quart de segle, i és el primer avís d'una recuperació significativa que s'allargarà durant els últims anys de la dècada dels 90 i principis del segle XXI.

Els últims anys del segle XX i els primers del segle XXI són els de l'últim gran *boom* de la vinya a la zona d'estudi; a partir de mitjans dels anys 90 els preus comencen a enfilar-se de manera sostinguda fins a principis del segle XXI (situació que també es veu reflectida en l'alça considerable dels preus de la terra[14]). Tot i això, sembla que aquest cicle expansiu ha tocat sostre i, fins i tot, pot haver iniciat una significativa davallada tal i com indica que els preus reals del 2002 són inferiors als de 1994.

EVOLUCIÓ DE LA SUPERFÍCIE CULTIVADA DE VINYA

El territori format pels municipis compresos entre la vall del Francolí i el Gaià ha estat una zona de forta implantació de vinya ja des de principis del segle XVIII,[15] a més de veure com s'estenia cap a altres zones a mesura que avança el segle XIX. Part d'aquesta expansió és la que s'observa en les dades agregades de la zona estudiada durant la segona meitat del segle XIX[16] i que, al mateix temps, sembla impulsar l'extensió de la SAU[17] (tot i que és cert

[14] DARP (diversos anys).

[15] Cardó (1983).

[16] Encara que no podem parlar d'una data exacta ja que els amillaraments dels diferents municipis es van realitzar entre aquest període de temps; a més, no disposem de les dades d'Alió perquè no s'ha

que aquesta perdura fins al 1954, atribuïble, sobretot en l'última etapa, a l'augment de la superfície cultivada de fruiters, sobretot ametlla, avellana i garrofa).[18] El canvi de la vinya pels fruiters com a motor de l'expansió de la SAU, es dóna en un context clar de davallada de la contribució relativa i absoluta de la vinya, observat ja a partir de 1900,[19] i que es perllonga en els successius censos fins al 1989. És a partir d'aquest moment quan es detecta una recuperació important del sector, que justament coincideix amb l'arribada de nous inversors dins d'un marc de replantació, grans millores i mecanització del camp.

Pel que fa al total de superfície conreada, aquesta comença a disminuir a partir de 1954 encara que s'accentua entre 1982 i 1989, moment en què, a la inicial disminució de l'olivera i de la vinya s'hi afegeix la davallada dels fruiters. La seva recuperació no serà fins als últims anys del segle XX i es podrà atribuir, en la seva totalitat, al nou impuls que dóna la vinya a causa de la crisi en què es troben immergits els altres cultius (aquesta situació porta, no només a l'expansió de la vinya en zones ermes o boscos, sinó a l'arrencada de fruiters per a la posterior plantació de vinya).

La vinya ha estat majoritària en tot el període encara que amb alces i baixes; els fruiters no adquireixen certa rellevància fins a mitjans del segle XX, moment de la seva màxima expansió; les oliveres, amb alces i baixes, tenen una evolució molt més discreta i no

	1857-82	1900	1954	1982	1989	1999
Vinya	8.981,0	10.715,0	7.034,1	6.577,0	5.843,0	6.737,0
Fruiters	620,9	919,0	4.092,0	5.482,0	4.014,0	2.960,0
Oliveres	705,0	909,0	1.348,9	726,0	674,0	1.115,0
Altres	12.939,9	4.378,0	5.773,3	2.936,0	2.875,0	2.378,0
Total SAU	23.246,7	16.921,0	18.248,2	15.721,0	13.406,0	13.190,0
Total no SAU	4.836,3	11.162,0	9.834,8	12.362,0	14.677,0	14.893,0
Total	28.083,0	28.083,0	28.083,0	28.083,0	28.083,0	28.083,0

❑ TAULA 1. Superfícies (en ha) de totals de la zona per cultius i total de superfície conreada, 1860-1999. Font: Idescat, Badia i Santesmases (2003), Santesmases (1984) i Aguadé (1990).

trobat el seu amillarament; es passa de les 8.981 ha de vinya cultivada entre el període 1861-1881 a les 10.715 ha el 1900. Font: Cardó (1983).

[17] Superfície Agrària Útil.

[18] Entre 1900 i 1954 els fruiters passen de representar poc més del 5% de la SAU a més del 20%, i superen el 30% el 1982.

[19] Cardó (1983) atribueix aquest manteniment de la superfície de vinya al fet que els valors de 1900 encara no registren els efectes negatius de la fil·loxera, ans al contrari, encara es refereixen als valors màxims que assoleix el camp en aquesta zona previs a la seva arribada.

signifiquen mai més del 10%; mentre que de la resta de cultius, només els cereals tenen una certa presència, tot i que concentrada a finals del segle XIX.

Si ens centrem en el detall municipal, trobem diferents pautes de comportament en funció de la variable amb la qual treballem i dels cultius que tractem (superfície total, SAU, vinya, arbres fruiters o oliveres). En funció de cada una d'elles, hem separat els municipis en quatre grups.

Per a la Superfície Agrària Útil tenim un primer grup format pels municipis d'Alió, Vilabella, Bràfim i Vila-rodona, que són els únics municipis que tenen un augment continuat de la SAU (en tots els casos amb percentatges superiors al 75% del total), tot i que amb pautes diferents: Vilabella i Vila-rodona tenen un augment que es perllonga fins al 1954, es redueix entre 1954 i 1989 (molt més accentuada entre 1982 i 1989), per recuperar-se després; Bràfim mostra un augment continuat que perdura fins al 1989 encara que es redueix sensiblement al final; Alió, per contra, malgrat tenir uns valors finals sensiblement inferiors als inicials, s'ha inclòs en aquest grup pels alts valors continuats durant tots els anys. Un segon grup de municipis comprèn Vespella de Gaià, Renau, Salomó i Montferri, i es caracteritza per una disminució global de la SAU (molt accentuada si es comparen els valors finals amb els de màxima expansió que es donen cap al 1900); la intensitat de la caiguda és major per als municipis de Vespella i Renau (valors finals inferiors al 30% davant dels altres dos municipis que ronden el 40%). En un tercer

	1857-82	1900	1954	1982	1989	1999
Vespella de Gaià	736,4	1.378,0	1.172,8	763,0	678,0	523,0
Renau	429,5	1.018,0	542,1	297,0	265,0	183,0
Salomó	715,4	709,0	871,7	767,0	496,0	485,0
Nulles	779,1	831,0	991,4	891,0	766,0	718,0
Vilabella	1.375,0	1.513,0	1.648,0	1.454,0	1.271,0	1.416,0
Bràfim	545,0	556,0	596,0	621,0	609,0	557,0
Rodonyà	601,8	646,0	688,6	566,0	544,0	428,0
Puigpelat	596,2	873,0	898,0	930,0	625,0	564,0
El Pla de Sta. Maria	2.452,4	2.394,0	2.840,4	2.014,0	1.958,0	2.125,0
Alió	–	662,0	659,9	711,0	550,0	635,0
Montferri	993,6	1.142,0	1.360,9	824,0	716,0	754,0
Vila-rodona	2.399,0	2.315,0	2.506,3	2.409,0	2.040,0	2.557,0
Aiguamúrcia	1.965,6	2.227,0	2.879,8	2.883,0	2.297,0	1.802,0
El Pont d'Armentera	676,9	657,0	592,2	591,0	591,0	443,0
Total	14.265,8	16.921,0	18.248,2	15.721,0	13.406,0	13.190,0

❑ TAULA 2. Evolució de la SAU (en ha), 1860-1999. Fonts: les mateixes que a la taula 1.

grup trobem Aiguamúrcia i el Pont d'Armentera amb uns valors de la SAU més reduïts (sempre inferiors al 40% de la superfície total, ja que són municipis amb majors pendents); en ambdós casos, les variacions que s'observen no són massa importants, i es mantenen en els valors màxims fins a la dècada dels 80, moment a partir del qual es detecta una lleugera disminució. L'últim grup està format per Nulles, Rodonyà, Puigpelat i el Pla de Santa Maria. Aquests parteixen de valors inicials elevats (al voltant del 70%) i tenen una clara tendència expansiva fins al 1954 (per a Puigpelat i Nulles per damunt del 90% i superiors al 80% per als altres dos municipis)[20]. A partir d'aquell moment, excepte en el cas del Pla que manté els valors fins al final, s'observa una reducció de la SAU que, fins i tot en alguns casos (Nulles, Rodonyà i Puigpelat), assoleix els mínims en l'últim cens.

En funció de l'evolució de la superfície de vinya també hem fet quatre grups amb comportaments característics. El primer d'ells comprèn els municipis de Vespella de Gaià, el Pla de Santa Maria i el Pont d'Armentera, i parteix d'una presència significativa (per damunt del 50% del total de la SAU) que un cop superat el màxim obtingut el 1900, inicia una forta davallada que, o bé no es recupera fins a les dècades finals del segle XX (el cas del Pla), o bé aquesta no és prou significativa per arribar a valors similars als inicials (els casos de Vespella i el Pont en cap cas superen el 30% del total). Un segon grup és el format pels municipis de Salomó, Vilabella, Rodonyà i Aiguamúrcia, tots amb valors superiors al 60% de superfície de vinya sobre el total de superfície conreada a mitjans del segle XIX, segueixen amb un augment en el cens següent (any 1900), i es redueixen a partir d'aquest moment (de manera sostinguda durant la major part del segle XX), fins a la recuperació de l'últim cens, quan els percentatges que s'observen superen els inicials. Un tercer grup de municipis està format per Nulles, Renau, Puigpelat, Montferri i Vila-rodona. En aquest cas, malgrat tenir valors superiors al 60% de superfície de vinya a l'inici i seguir una pauta similar a les observades, ens trobem que la caiguda és més accentuada o bé que la recuperació final no sembla ser de la mateixa magnitud que les anteriors, de manera que els valors finals són inferiors als inicials. Resten dos municipis que no hem enquadrat en cap dels grups anteriors ja que tenen certes peculiaritats: Bràfim i Alió. Tot i que també parteixen de valors superiors al 60% el 1860, igualment mostren una alça significativa fins al 1900, seguit de la caiguda posterior; la diferència la trobem en la manca de la recuperació final que, en major o menor magnitud, apareix en la resta de municipis (encara que en el cas d'Alió es produeix en termes absoluts).

No podem entendre el comportament de la vinya sense tenir una idea de conjunt del que succeeix amb la resta de cultius: és el torn de veure què ha passat amb l'evolució dels arbres fruiters i l'olivera. En els dos casos hem seguit el model anterior i hem agrupat els diferents municipis en grups més o menys similars. Per la superfície cultivada dels arbres fruiters ens trobem amb un primer grup format pel Pont d'Armentera, Alió, el Pla de Santa

[20] Puigpelat retarda la seva davallada fins al cens de 1982.

	1857-82	1900	1954	1982	1989	1999
Vespella de Gaià	468,6	470,0	211,0	141,0	138,0	147,0
Renau	291,6	708,0	225,0	104,0	125,0	94,0
Salomó	427,0	427,0	284,6	423,0	272,0	313,0
Nulles	620,0	640,0	483,0	520,0	431,0	462,0
Vilabella	919,0	975,0	967,0	773,0	810,0	926,0
Bràfim	449,7	416,0	304,5	342,0	307,0	280,0
Rodonyà	86,5	431,0	214,0	411,0	348,0	309,0
Puigpelat	501,1	656,0	452,1	408,0	262,0	305,0
El Pla de Sta. Maria	1.295,2	1.247,0	519,3	245,0	271,0	273,0
Alió	–	550,0	223,7	220,0	225,0	254,0
Montferri	689,0	798,0	474,1	378,0	353,0	448,0
Vila-rodona	1.726,8	1.779,0	1.184,6	1.145,0	1.189,0	1.659,0
Aiguamúrcia	1.124,9	1.262,0	1.345,4	1.367,0	1.057,0	1.200,0
El Pont d'Armentera	381,5	356,0	145,8	100,0	55,0	67,0
Total	8.981,0	10.715,0	7.034,1	6.577,0	5.843,0	6.737,0

❑ TAULA 3. Evolució de la vinya (en ha), 1860 - 1999. Fonts: les mateixes que a la taula 1.

Maria i Puigpelat, on els ametllers, avellaners i garrofers adquireixen una notable importància el 1982, situació que mantenen el 1999 malgrat una certa davallada (amb valors superiors al 30%). En aquests municipis, abans de 1950 (excepte per a cas d'Alió on el 1954 hi ha valors similars als finals) la importància d'aquests cultius és força marginal. Un segon grup el formen Vespella de Gaià, Renau i Salomó, els quals es caracteritzen per tenir una gran implantació al voltant dels anys 50 (superiors al 40% en general encara que a Vespella ronden el 80%);[21] el 1860 només Vespella i Renau destaquen amb uns percentatges relativament elevats (superiors al 10% del total); durant la resta del segle XX, mentre que per a Renau es mantenen valors elevats, els altres dos municipis veuen reduïda la seva importància de manera molt intensa, amb percentatges finals inferiors al 10%. El tercer grup és format per Nulles, Montferri, Vila-rodona i Rodonyà i, tot i que segueixen pautes molt similars a les vistes en el primer grup, els nivells de partida inicials són molt inferiors i els màxims no s'assoleixen a mitjans del segle XX sinó que ho fan el 1982 (els valors finals, inferiors als de 1982, es mouen al voltant del 20% del total de la SAU). Un últim grup comprès pels municipis d'Aiguamúrcia, Bràfim i Vilabella, té com a any àlgid de la seva expansió el 1989 tot i que els valors finals són bastant similars als del grup

[21] La configuració orogràfica del municipi, amb forts pendents, afavoreix el cultiu d'arbres fruiters mentre que no són massa adequats per a altres tipus d'usos.

anterior (destaquem la importància que assoleix aquest cultiu al Bràfim de mitjans del segle XIX, explicat per la importància del garrofer).

A diferència del que ha passat fins ara, en el cas de l'olivera només hem definit tres grups. El primer engloba els municipis de Salomó, Rodonyà i Montferri i mostren una major implantació d'aquest cultiu; els màxims s'assoleixen al 1954 i els segueix una davallada que perdura durant bona part del segle XX i acaba amb una lleugera alça final; en aquest grup també inclourem Vila-rodona, ja que segueix pautes similars encara que amb valors màxims i finals molt inferiors. Un segon grup, molt més nombrós, enquadra Aiguamúrcia, Renau, Vilabella, Puigpelat, el Pla de Santa Maria, Alió i Bràfim; tot i que segueixen pautes molt similars a les del grup anterior, els valors màxims assolits són molt inferiors, entre el 5% i el 10% (a diferència del que succeïa amb Vila-rodona, en la majoria de casos els valors màxims es corresponen als finals). Al tercer i últim grup hi trobem els municipis de Vespella de Gaià, Nulles i el Pont d'Armentera; els tres han seguit una pauta creixent durant tot el període, que s'ha accentuat a l'etapa final (destaquem el cas concret de Vespella, que assoleix valors que ronden el 14% del total de SAU).

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ

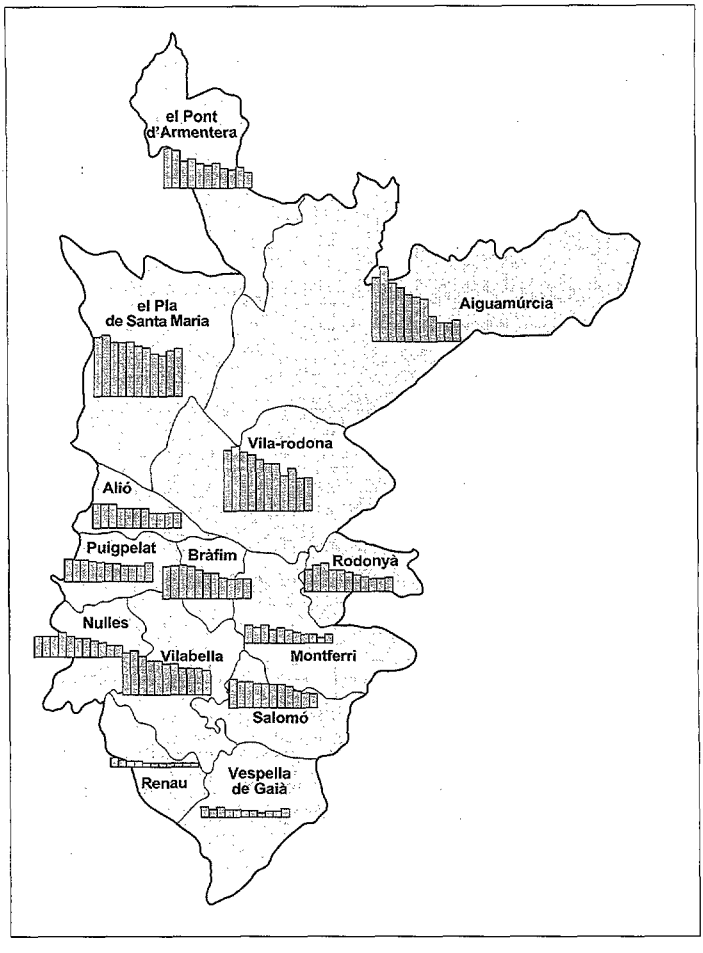
Un tret característic i comú a tots els municipis de la zona és la forta disminució de la població durant el període d'estudi,[22] en un context d'expansió general, tant a Catalunya com al Camp de Tarragona. Només trobem dues etapes de creixement net i ambdues coincideixen amb el tram inicial i final (entre 1860 i 1887, i entre 1991 i 2001), mentre que les caigudes són generalitzades encara que són més accentuades a les dècades finals del segle XIX i durant bona part del segon i tercer terç del segle XX (excepte el tram final, i pel tram més dur de la postguerra, entre 1940 i 1950).

Tot i aquests trets comuns, no ens podem abstreure de la problemàtica particular que afecta els diferents municipis. Alió, Puigpelat, el Pla de Santa Maria i Vespella de Gaià (municipi amb una menor caiguda global) mostren una recuperació de la població ja a partir de 1981; l'explicació la podem trobar en la proximitat d'aquests municipis a Valls i l'impacte que el desenvolupament urbanístic i industrial de la zona ha tingut sobre la seva immediata rodalia; el cas de Vespella és un cas a part perquè és el municipi que està més proper a la costa, i bona part del seu creixement és impulsat per les urbanitzacions de cases unifamiliars, les quals, en diverses ocasions, han passat de ser cases de segona residència a primera.[23] Per contra, municipis com Vila-rodona, Renau, el Pont d'Armentera, Aiguamúrcia i Montferri, on el sector agrari hi té una major importància (tant en termes d'ocupació com en activitat), són els que mostren una major caiguda global, encara que amb periodificacions diferents segons els casos; mentre que el Pont i Aiguamúrcia tenen

[22] Es passa dels 14.881 habitants el 1860 als 7.828 habitants el 2001.

[23] Impulsat per l'encariment dels pisos dels centres urbans d'origen, per determinats incentius fiscals entre d'altres.

❑ MAPA 2. Evolució de la població per municipis, 1860-2001. Font: Idescat.

la reducció més dràstica a la primera meitat del segle XX, a Vila-rodona i a Renau aquesta s'observa als anys centrals i finals. En la resta de casos, Salomó, Rodonyà, Vilabella i Nulles, tot i que tenen caigudes en el conjunt del període, aquesta és particularment intensa a la part final, durant la segona meitat del segle XX.

RELACIÓ ENTRE ELS PREUS DEL VI, LA SUPERFÍCIE CULTIVADA I LA POBLACIÓ

L'alça important de preus de la segona meitat del XIX coincideix amb el període de màxima expansió de la viticultura. Aquesta es produeix en dues direccions: en primer lloc, l'augment molt important de la superfície cultivada, sobretot en aquells municipis amb majors pendents i amb unes orografies més complexes (Aiguamúrcia, el Pont i Vespella), on hi ha ocupacions importants de zones marginals les quals només en un determinat

context de comercialització eren rendibles; però també es produeix a partir de la substitució d'importants superfícies que, fins aquell moment, havien estat ocupades per cultius molt més tradicionals com els cereals (tot i que la vinya ja era un cultiu bastant important, sobretot en les zones de més fàcil accés).

A la primera meitat del segle XX hi ha un canvi de tendència important; la forta caiguda de preus que s'observa al final de la gràfica 1, no es veu reflectida automàticament en una disminució de la superfície cultivada; Cardó (1983) ja ens preveu d'aquesta situació a l'indicar-nos que les dades agràries del 1900, pel fet d'haver-se realitzat l'estudi en anys anteriors, no han captat el fort cop que suposa l'arribada de la fil·loxera. La manca de dades durant la primera meitat del segle XX no ens permet veure l'efecte negatiu real d'aquesta situació, i que ja no trobem en les dades del cens de 1954. Malgrat això, hi ha alguns trets que sí que es poden destacar; el primer és el fet que ja no podem parlar d'una caiguda generalitzada de la SAU perquè només la trobem en tres municipis (Vespella, Renau i el Pont, municipis que, al mateix temps, són, juntament amb Aiguamúrcia, els que tenen un menor percentatge de SAU sobre el total del municipi); aquesta situació ens permet confirmar l'abandonament d'aquelles terres que l'expansió anterior a la fil·loxera havia portat a cultivar-hi vinya, però que eren molt marginals i de dubtosa qualitat i rendibilitat, i que, malgrat ser municipis on els fruiters hi adquireixen una certa implantació, aquesta no és suficient per compensar la caiguda de la vinya, a més de l'absència de l'olivera com a element que pogués ajudar.

De manera general, el llarg estancament en els preus del vi (o, fins i tot, períodes de fortes oscil·lacions en la part final) no semblen pas ajudar a la seva recuperació. Només a partir de les dècades dels 80 i 90, la vinya torna a recuperar el seu impuls, no només substituint cultius productius (en aquest cas ja no són els cereals, sinó que parlem dels arbres fruiters, els quals es troben immergits en una forta crisi de preus), sinó que a més, en determinats municipis, és el cultiu que impulsa una determinada expansió de la SAU, tot i ocupant algunes zones boscoses, encara que en cap cas es tornen a assolir els valors màxims trobats a finals del segle passat.

És un tret destacat assenyalar que dos dels municipis que han mostrat una clara recuperació de la població en els últims anys del segle XX (Alió i el Pla), i que, per la seva proximitat a Valls, semblen estar sotmesos a majors pressions urbanístiques i industrials, no veuen disminuïda la seva SAU, sinó que, tot al contrari, augmenta en percentatges significatius encara que no semblen fer-ho sobre el sector del vi sinó que, en aquest cas, el motor és l'olivera. Els altres dos municipis que tenien comportaments de la població positius (Vespella i Puigpelat), sí que veuen disminuïda, de manera substancial, la seva SAU, explicables a partir de clares pressions urbanístiques en el primer cas, i de caire urbanístiques i, sobretot, industrials, en el segon. Tot i això, sembla que aquestes se centren en terres de menor qualitat ocupades per fruiters de secà, ja que les ocupades per vinya i per olivera veuen augmentada la seva participació sobre el total (no tant per una expansió en nombres absoluts sinó per la reducció de la SAU i el manteniment d'aquests cultius).

BIBLIOGRAFIA

AGUADÉ I SORDÉ, Jaume (1990). *Vilabella, història i vida d'un poble*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.

BADIA MIRÓ, Marc; SANTESMASES I OLLÉ, Josep (2003). "Paisatge, propietat i cooperatives". A: *Els Paisatges de la Vinya. Congrés, Manresa (Bages), 24, 25 i 26 d'octubre de 2003*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages i Consell Regulador DO Pla de Bages.

CARDÓ I SOLER, Josepa (1983). *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.

DARP (diversos anys). Estadístiques Agràries i Pesqueres de Catalunya.

Exposició: *El cooperativisme agrari a Vila-rodona 1893 – 1994*. Vila-rodona: Museu de la Vila, 1994.

Gabinet Tècnic del DARP (diversos anys). Preus Percebuts pel Pagès. Vi DO Blanc a les Comarques de Tarragona.

GAVALDÀ I TORRENTS, Antoni (1989). *L'associacionisme agrari a Catalunya (El model de la Societat Agrícola de Valls: 1888-1988)*. Volums I i II. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.

HERAS CABALLERO, Pedro Antonio; MAS ARRONDO, Carlos (1994). *Viticultura i fil·loxera a l'últim terç del segle XIX. El cas de les comarques de Tarragona*.

Institut Cartogràfic de Catalunya. Mapes de Catalunya obtinguts a partir de la seva pàgina web: www.icc.es

Institut d'Estadística de Catalunya. Dades de població: www.idescat.es

SANTESMASES I OLLÉ, Josep (1984). *El segle XIX a Vila-rodona*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.

SANTESMASES I OLLÉ, Josep (1996). *El cooperativisme agrari a Vila-rodona (1893-1939). Un exemple d'estructura econòmica, social i política en la Catalunya vitivinícola*. Vila-rodona: Centre d'Estudis del Gaià.